

Araştırma Makalesi • Research Article

Rusya’da Doğu Biliminin Tarihi Gelişim Sürecine Dair İncelemeler

Reviews of The Historical Development Process of Oriental Science in Russia

Vesile Şemşek*

Öz: 17. yüzyıldan itibaren Aydınlanma döneminin getirdiği toleransla, Batı dünyasının Doğuyu tanımaya başladığı gibi bu alan ile ilgili araştırmalara yoğunlaştığı görülmektedir. Özellikle, Doğu bilimleri çalışmalarının geniş bir şekilde gelişmesine sebep olan Petersburg Doğu Bilimler Enstitüsü Çarlık döneminden itibaren başladığı ilmi gelişmelere Rus inkılabı ile birlikte farklı yönde ilerleyerek Sovyet rejiminin ideolojisine adapte olmak zorunda kaldığı da bilinmektedir. Nitekim daha önce Ortodoks kilisesi adına Misyonerlik çalışmaları yapmış olan Rus Oryantalistler bu defa da ateizm adına incelemeler yaparak Doğu bilimlerine karşı önyargılı faaliyetlerini sürdürmeyi de ihmal etmedikleri görülmektedir. Bununla birlikte, tarihsel süreçte farklı kullanım şekilleri ve geniş anlamlar içeren oryantalizmin, en önemli dalını Doğu araştırmalarının oluşturduğu yapılan incelemelerde görülmektedir. Bu çalışmanın temel amacı, Rusya’da Doğu bilimine dair yapılan çalışmalar konusunda bilimsel verileri aktarmak ve Rus bilim insanlarının bu alanda objektif ve öznel görüşlerini ön plana çıkarmaktır. Böylece Doğu bilimi araştırmalarının tarihi gelişim sürecine dair genel bir değerlendirme yaparak Türk bilim dünyasına katkıda bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tarih, Doğu bilimi, Türkoloji, oryantalist, kültür tarihi

Abstract: From the 17th century with the tolerance brought by the Enlightenment, the Western world has began to recognize the East and focused on research in this field. Especially, Petersburg Oriental Sciences Institute, which led to the wide development of Oriental studies, had to adapt to the ideology of the Soviet regime by advancing in a different direction with the Russian Revolution, to the scientific developments that it had started since the Tsarist period. As a matter of fact, the Russian Orientalists, who had done missionary work on behalf of the Orthodox Church, did not neglect to continue their prejudiced activities against Eastern sciences by making studies in the name of atheism this time. In this context, it is seen that Eastern studies constitute the most important branch of orientalism, which includes different usage patterns and broad meanings in the historical process. The main purpose of this study is to transfer scientific data on studies on oriental science in Russia and to highlight the objective and subjective views of Russian scientists in this field. Thus, it is to contribute to the Turkish scientific world by making a general assessment of the historical development process of Oriental studies.

Keywords: History, Orientalism, Turkology, orientalist, culture history

Аннотация: Начиная с 17. века с привнесенной Просвещением толерантностью западный мир стал признавать Восток и сосредоточился на исследованиях в этой области. В частности, Петербургский

* Doç. Dr. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı,
ORCID:0000-0002-9800-4557, vssemsek@gmail.com

Cite as/ Atf: Şimşek, V. (2022). Rusya’da Doğu Biliminin tarihi gelişim sürecine dair incelemeler. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 433-447. <http://dx.doi.org/10.18506/anemon.1053583>

Received/Geliş: 04 January/Ocak 2022

Accepted/Kabul: 17 March/Mart 2022

Published/Yayın: 30 April/Nisan 2022

институт востоковедения, который привел к широкому развитию востоковедения, должен был приспособиться к идеологии советского режима, двигаясь в другом направлении с русской революцией, к научным разработкам, которые он начал с царского периода. В самом деле, русские востоковеды, которые вели миссионерскую деятельность от имени Православной Церкви, не пренебрегали и дальше своей предвзятой деятельностью против восточных наук, проводя на этот раз исследования во имя атеизма. В этом контексте видно, что востоковедение составляет важнейшую ветвь востоковедения, включающую в себя различные модели использования и широкие значения в историческом процессе.

Основной целью данного исследования является передача научных данных об исследованиях Востоковедения в России и выделение объективных и субъективных взглядов российских ученых в этой области. Таким образом, он должен внести свой вклад в Туркской научный мир, сделав общую оценку процесса исторического развития Востоковедения.

Ключевые слова: история, Востоковедение, Тюркология, востоковед, история культуры

Giriş

Genel anlamda, Batı kaynaklı araştırma faaliyetlerinin tamamını içeren oryantalizm, aynı zamanda, Doğu toplumlarına dair dil, edebiyat, tarih, coğrafya, kültür ve medeniyet alanında yapılmış yerel kaynaklı çalışmaları inceleyen ve değer yargıları üreten bir bilim alanıdır. 17. yüzyılın ortalarında Rusya'da Doğu Bilimi ile ilgili bilimsel çalışmaların temeli atıldığı bilinmektedir. Bu durum aynı zamanda Doğu dillerine dair bilimsel çalışmaların başladığı dönem olarak da kabul edilmektedir. Örneğin toplumsal düzen kurallarının arasında yer alan hukuk kuralları bu dönemde gelişimi ile birlikte ihtilafların hakemler tarafından çözülmeye başladığı görülmektedir. (Aksoy 2020: 389-390). Bundan önceki tarihsel süreçte Rusların Doğu ülkelerine yaptıkları seyahatler ile başlayan ve sonraları siyasi-ekonomik ve sosyal-kültürel bağlamda devam eden bir tanışma dönemine rastlanılmaktadır. Yaklaşık iki yüzyıl devam eden Doğu Bilimlerine dair çalışmaları 19. yüzyıldan itibaren alana artan ilgi üzerine gelişiminin daha da hızlandığı görülmektedir.

Rusya, kültür tarihimizde önem arz eden ülkeler arasında yer almaktadır. Nitekim 20. yüzyılın büyük bir kısmını sosyalist tecrübe içerisinde geçirdiği ve kazanılan tecrübelerin Doğu Bilimlerinin öğrenilmesine dair yeni bir deneme süreci geçirdiği de görülmektedir. Coğrafi konum itibarıyla bu bölgede yaşayan Türk halklar, buldukları rejimin şartları gereği kendi kültürel değerlerinden – din, dil, tarih konularında yeterli bilgilere ulaşmadıkları bilinmektedir. Bu nedenle günümüzde bile, Rus bilim adamları temelde Türk halklarının dillerine ve dini inançlara karşı görünen ve buna uygun yapılanmalarla karışık dil yapılarından arındırılmış yeni bir insan ve toplum oluşturma çabaları içerisinde bu farklılıkları ortaya çıkarmaya çalışmaktadırlar. Nitekim konu ile ilgili bu tür akademik çalışmalarda daha çok deskriptif (betimleyici) metot kullanılarak Doğu bilimcilerinin görüş ve yaklaşımları değerlendirilmektedir.

1. Rusya'da Doğu Biliminin Oluşumu

Doğu bilimi alanında ilk yazılı kayıtların 15. yüzyıldan itibaren Doğu araştırmacıları tarafından Hindistan'a seyahatleri sırasında yaptıkları görülmektedir. Diğer taraftan yine 1618'de İ. Petlin'nin Çin seyahati ve aynı dönemde Çin'e gönderilen Rus elçileri F. İ. Baykova ve N. G. Spafarya tarafından kaydedilen hatıra defterlerinde Doğu bilimlerine dair bilgilere yer verilmektedir. (Prohorov, 1967:390). Ayrıca Ortodoks kilisesinin, Rus Doğu biliminin yapılanmasında ve genişlemesinde birçok önemli faaliyetler gösterdikleri ve katkıda buldukları söylenebilir. Nitekim Ortodoks kilisesinin Hıristiyanlığı tebliğ amacıyla Doğu ülkelerine ve Afrika'ya hatta Etiyopya'ya kadar misyonerler gönderdiği ve önemli çalışmalar sürdürdükleri de bilinmektedir. Özellikle Rus Ortodoks kilisesinin misyonerleri, Çin Budizm'inin yayılmasını engellemek için bölgeye giderek önemli faaliyetlerde buldukları hatta 1689'da Pekin'de ilk Ortodoks kilisesini inşa ettikleri de tarihi veriler arasındadır.

Rus imparatorluğunun ıslahatçı I. Petro kökleri Kiev Rus devletinin zengin medeniyetine dayanan, Rus kültür ve medeniyet tarihinin gelişiminde önemli rol oynamıştır. Daha çarlık döneminin başlarında I. Petro coğrafi konum itibarı ile Rusya'nın geleceğinin doğu ile bağlı olduğunu, doğu kültürünün ve dillerinin öğrenilmesinin zaruri bir ihtiyaç olarak görmekteydi. Böylece Rus-Doğu biliminin başlangıç tarihinin 18 Temmuz 1700 olarak kabul edilebilir. O gün I. Petro bu konuyla ilgili

ferman imzaladı. Fermana göre ülkenin zeki gençleri doğuya, Çin'e, Japonya'ya ve Moğolistan'a gönderilerek dil öğrenmeleri teşvik edilirdi. Aynı zamanda doğu dilleri üzere uzmanların yetişmesi için bu ferman ilk resmi devlet kanunu olarak da sayılabilir. I. Petro yakın doğu siyaset tarihinin özellikle 1711 yılının Prut seferi sırasında Türk, Arap ve Fars dillerinin, yakın doğu ülke ve halklarının kültür ve geleneklerini bilenlere ihtiyaç duyulduğunu fark etti. 1711 yılının 22 Şubat tarihinde I. Petro Osmanlı Padişahı Sultan Ahmet'in çar aleyhine sulh anlaşmasını bozması hakkında ferman imzaladı. Bu beyannamede geçen "Üniversal Manifesto" eseri Türk ve Tatar dillerine tercüme edilmesi ön görülerek Kırım tatarları arasına yayıldı. Büyük ihtimal ki Moskova'da hazırlanan ve çevirisi yapılan bu Üniversallerle aynı olan Moskova'da bulunun Sinob matbaasında bakır levhalar üzerine işlendi. (Kononov 2006: 45-46).

F.Y. Korş "Dil itibariyle Kırım akitlerinin Tatar- Çağatay ve Osmanlıca yazıldığını Arapçanın çok az kullanıldığını ve Osmanlı tezkirelerinin Tatar tercümelerinden daha anlaşılır ve düzgün bir çeviri kullanıldığını, ayrıca diplomatik dillerin Kazan - Tatar (Volga sahili şiveler) bulunan senetlerin aslılarına ne Kırında ne de Türkiye'de bulunmadığına büyük ihtimalle bu tezkirelerin Moskova büyükelçiliğinde muhafaza edildiğini kaydeder. Korşun geniş araştırmaları sonucu, Rusların eskiden beri siyasi ve diplomatik ilişkilerde Kazan ve Kırım Tatarca'sı ile birlikte Osmanlıca'yı da iyi bilen insanlardan faydalandıklarını gösterir.

2. Doğu Bilimine Dair İlk Faaliyetler

15. yüzyılda seyahatlerle başlayan Rus Oryantalizmi 17. yüzyılın ilk yarısına kadar geçen dönem içerisinde daha çok teorik ve altyapı çalışmalarının daha ziyade çevirilerden oluştuğu görülmektedir. Bu eserlere ilişkin Rus Doğu bilimcilerinden A.K. Kazımbek, N.İ. İlminskiy, M. Petrov, N. P. Ostroumov, K. A. Barsov, O.G. Bolşakov, Y. Malov, V.S. Solovyev, N. F. Katanov, F.A. Smirnov, V.V. Barthold, M.B. Piotrovskiy vs. örnek gösterilebilir. Yine Rus oryantalizmine ilişkin ilk çevirileri Doğu dillerindeki el yazma eserlerin takip ettiği görülmektedir. Bu alanda ilk çalışma faaliyetlerinden Doğu bilimcisi G. S. Lebedev tarafından yapılan "Sanskrit grameri" eseri örnek gösterilebilir. (Prohorov 1967: 115).

Çar'ın emriyle 1802 yılında oluşturulan Dış İşleri Bakanlığı ve 1820'de Bakanlık bünyesine Asya Komitesi eklenerek faaliyete başlamıştır. Bu kurumun başlıca görevi bakanlık için uzmanlar hazırlamak idi. Bu nedenle 1823'de Asya komitesine Doğu Dilleri Eğitim Bölümü eklenerek Hıristiyan gençlere yüksek düzeyde eğitim verilmeye başladı. Burada beş yıl eğitim gören gençler sonrasında Doğu'ya görevlendirilirlerdi. Özellikle 19. yüzyılın ortalarında Kafkasya ve Orta Asya'da cereyan eden sömürge savaşları sırasında Rusya için önemli görevler ifa edenlerin çoğu bu kurumda yetişen öğrencilerdi. (Prohorov 1967: 115).

Doğu bilimlerine ilişkin bilimsel çalışmaların bu şekilde cereyan etmesine vesile olan St. Petersburg Doğu Bilimler Enstitüsü Sovyet rejiminin ideolojisine adapte olmak zorunda kalmıştır. Daha önce Ortodoks kilisesi adına Misyonerlik çalışmaları yapmış olan Rus Doğu bilimciler bu defa ateizm adına çalıştıkları gibi kültürel gelişmelere dile, dine karşı önyargılı çalışmalar sürdürmeyi ihmal etmedikleri de bilinmektedir. Nitekim Oryantalizmin üç alanda – Misyonerlik, Ateistik ve Bilimsel olmak üzere üç alanda faaliyet göstermekteydi. Rusya'da Doğu Bilimi son yüzyılda içerdiği farklı yapısı itibariyle çeşitli görünüm kazandığı söylenebilir. Bu konuda ilk olarak "Pratik Doğu Bilimi" faaliyetleri örnek gösterilebilir. Özellikle ülke menfaatlerini korumak bağlamında dış ticaret yöneten askeri ve diplomatik çalışmaları yürütmekteydi. Doğrudan Ortodoks kilisesine hizmetinde bulunan Pratik Doğu bilimi daha çok Doğu ülkelerinde yürüttüğü misyonerlik faaliyetleri ile ön planda olduğu söylenebilir. Bir diğeri "Geleneksel Doğu Bilimi" olarak tanımlanan çevresinde bulunan devletlerin tarihini ve kültürünü inceleyen, Rus emperyalizminin gözetiminde dini okullarda gençlere verilen özel eğitim olduğu görülmektedir. Son olarak, "Batılı Doğu Bilimi" üçüncü sırada yer almaktadır. Bu bilim dalının amacı Batıdan Rusya'ya davet yolu ile gelen bilim adamlarının bu alanla ilgili yaptıkları çalışmaları Rusçaya çevirerek akademik yayın faaliyetleri ile ilgili olduğu söylenebilir. Son iki yüz yılda Rus Doğu bilimcilerinin konu ile ilgili çok çeşitli araştırmalara imza attıklarını ve yapılan bu çalışmalar arasında sübjektif, taraflı davranışların olduğu kadar Rus ve Doğu kültürleri arasında gerçekten siyasi-

ekonomik, ilmi- kültürel bağlamda köprü kurmaya çalışan Doğu bilimcilerine de rastlamak mümkündür. Bunlar arasında en önemli sayılan Rus Doğu bilimcisi Kraçkovski'nin Arap ve Rus kültürü arasında köprü kumaya çalıştığını ve bu alanda birçok ilmi faaliyetlerde bulunduğu söylenebilir. (Kraçkovskiy 1955: 174-185).

1800'lü yıllarda Batı'da Doğu Bilimi üzerine çalışmalar yapılmasına rağmen Rus Doğu bilimcileri benzer çalışmaları Batı'dan bağımsız olarak kendi imkanlarıyla oluşturmuşlar. Batı ve Rusya'da yapılan Doğu Bilimi çalışmaları amaç ve üslup açısından bazı benzerlikler görülmektedir. Araştırmalarında her ne kadar Batılı yazarlardan etkilenen Rus Doğu Bilimcileri farklı eserler ile kendilerine özgün çalışmalar ortaya koymuşlardır. Çarlık Rusya'sı Türk boylarını idareleri altına alarak kültürel değerlerinden uzaklaştırmışlardır. Daha sonraki dönemde Çarlık dönemi uygulamalarına tamamen ters Sovyet dönemi ateizm ideolojisi insanları inançsızlığa sürüklemeye sevk etmiş ve bu dönem çalışmalara da ateist ruhun yansıtıldığını görülmektedir. Bu ideoloji Ruslarla birlikte büyük ölçüde Türk halklara da aşılmıştır. Bu nedenle Rus Doğu Bilimi alanında yapılan çalışmalara da etkisini göstermiştir. Sovyet döneminde yapılan çalışmalar önceki dönemi temsil etmese de bu dönemde yapılan Doğu bilimi çalışmaları Sovyet döneminin Doğu bilimcileri eleştirel ve tenkitsel düşüncelerini bilimsel olmayan yöntemlerle bile ortaya koymaktan çekinmemişler. Geçtiğimiz yüzyılda dünya düzeni bakımından Rusya büyük rol oynamıştır. Rusların yaptıkları İslam tarihi çalışmaları hem büyük bir insan kitlesine sahip Rus devleti hem de Sovyetler Birliğinde döneminde bu coğrafyada yaşayan Türk halklarına olan etkisi bakımından önem arz etmektedir. (Kraçkovski, Çernişevski, Sablukov 1955, 213-219).

Tarihi süreç içerisinde Çarlık Rusya'sında ilk Doğu bilimi ile ilgili çalışmalarının şahıslar tarafından kısıtlı imkanlar ile gerçekleştirilen seyahatlerden elde edildiği ve bu bağlamda yapılan çalışmaların kapsamının sınırlı tutulduğu söylenebilir. E. Said'e göre, Batı Oryantalizmi, Doğu araştırmalarında elde ettiği bilgileri kendi önyargısını ilave etmeden objektif biçimde izah edememiştir. Rus Doğu Bilimi düşünce tarihinde önemli dönüm noktası 1798'de Napolyon'un Mısır'a gelmesi ile görülmektedir. Bu tarihe kadar daha çok "teorik" düzeyde yapılan araştırmalar, bundan sonra artık "pratik" alana aktarılacak oryantalist faaliyetleri bu yöne doğru ilerlediğini ifade etmektedir. (Said 1966: 79-136). Diğer bir taraftan Mısır'ın işgali, Batı dünyasında "oryantalizm" faaliyetlerinin daha çok siyasi bağlamda kullanıldığını bir göstergesidir. Nitekim bu çalışmalarda görülen Doğu ve Batı arasındaki ince bir nüans ile korunması gereken çeşitlilik duygusu, Batı'nın Doğu üzerinde kurduğu egemenliği geniş bir şekilde ele alındığının bir göstergesidir. (Kuznetsov 1998: 725).

I. Petro döneminden itibaren yapıcı önemli reformlar gerçekleştiren Rusya'nın Batılı bir devlet olmaya karar verdiği bilinmektedir. Rusya'da Oryantalizmin temelleri 18. yüzyıldan itibaren atılmaya başladığı ve Doğu dillerine ve dinlerine yönelik araştırmalarında bu dönemde gelişmeler gösterdiği görülmektedir. Çarlık Rusya'sı döneminde genel olarak İslam dinine dair yaklaşımlar Rus Ortodoks kilisesi kontrolünde yapıldığı söylenebilir. Bu dönemde yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu misyonerlik hedefi taşımakta olup, Batıda Ortaçağda üretilen İslam aleyhtarlığı ruhunu yansıtmıştır. Bu çalışmalar hiçbir değere sahip değildir. Ayrıca Çarlık dönemi sonlarına doğru Rusya'da oryantalist bilimsel disiplin haline gelmesiyle birlikte kendi ölçülerine göre bilimsel sayılabilecek Rus Oryantalistleri de ortaya çıkmaya başlamış ancak onların bu çalışmaları da çoğu kes Batılı meslektaşlarının çalışmalarının tekrardan ve çevirilerinden ibaret olduğu bilinmektedir.

Genel olarak Çarlık döneminde yapılan çalışmaların belli bir sisteme bağlı olmaksızın daha çok kişisel çabalar ile elde edilen incelemelerden oluştuğunu ve genel anlamda "misyonerlik" faaliyetlerinden ibaret olduğu söylenebilir. (Kraçkovskiy, 1955: 17-18). Konuya ilişkin devam eden tarihi sürece bakıldığında 19. yüzyılda daha çok Batı'da Oryantalizm üzerine yapılan araştırmaların yapılmasına rağmen Rus Doğu bilim adamlarının benzer çalışmalarının Batı'dan bağımsız olarak kendi imkanlarıyla öznel eserler ortaya çıkardıkları görülmektedir. Aslında, bu durum, yani yapılan temel çalışmaların kısmen de olsa Batı'dan farklı ve bağımsız olarak ortaya çıktığını, ayrı bir yöntem ile kendilerine özgü bir ekol geliştirdiklerinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. (Yerasov 1967: 9-13).

3. Rus Oryantalizminin Temel Eğilimleri

3.1. Misyonerlik oryantalizmi; 1555'te faaliyete geçen Rus misyonerlerin genel anlamda Rus topraklarında yaşayan yabancıları hedef alarak ilk olarak Tatarların yaşadığı bölgelere kendi din adamlarını gönderdikleri bilinmektedir. Özellikle bu bölgede Rus Ortodoks kilisesinin önemli rol aldığı görülmektedir. Rus misyonerlerin başlıca hedefleri, Rus devletinin de desteğini alarak Türk dilli halklar üzerinde Ruslaştırma politikası uygulamaktır. Nitekim bu sayede kısa bir süre içerisinde büyük çaba göstererek amaçlarına ulaştıkları da söylenebilir. Aslında bu politikayı izlerken devletin esas amacı bölgedeki Türk toplumları "Ruslaştırmak" için kilise mensubu misyonerleri kullanmayı hedeflemekte idi. Ancak kiliseye bağlı rahipler kendi dini propagandalarında devletin önem verdiği tarihi gerçekleri kendi menfaatleri uğruna ihmal ettikleri de görülmektedir. Nitekim sadece Rus kilisesine mensup yazarların bu gibi konulara yer verdikleri görülmektedir. (Kartavsev 1960: 11).

Misyonerler hedeflerine ulaşabilmek için öncelikle Türk ailelerin çocuklarını eğitim merkezlerine alarak işe başladıkları görülmektedir. Konuyla ilişkin Y. Malov' un "Rusya'da yaşayan Müslüman-Türkler nüfus olarak kalabalık ve kendileri de çok zekidirler. Burada yaşayan çocuklarının ailelerin dinlerine bağlılıklarını kontrol etmek imkansızdır. Fakat onların eğitime verdiği önemi incelemek bizi hedefimize ulaştırır. Çünkü bu sayede Muhammedilerin okulu ile daha yakından tanışma imkanı bulmada yardımcı olmaktadır. (Malov 1894: 69). Rus Ortodoks kilisesine mensup bazı misyonerlerden A.P. Dobrolyubov' un, N. Talberga' nın, A.V. Kartavsev'in çalışmaları 19. Yüzyıl Misyonerlik faaliyetlerine dair önemli eserlerden sayılmaktadır.

3.2. Bilimsel Oryantalizm: 19. Yüzyılın başları Rus Bilimsel Oryantalizminin başlangıç tarihi olarak kabul edilmektedir. Nitekim bu dönemde Rus Doğu Bilimini geliştirmek ve bilimsel alana taşımak için Batılı bilim adamlarının birçok çalışmaları Rusçaya çevrildiği görülmektedir. Rusya'ya Çarlık Rusya'sının daveti üzere gelen Batılı oryantalistler bilimsel veriler ile birlikte Doğu Bilimine ait düşünce felsefesini de geliştirdiler. İlginç olan Rusya'nın Batılıların bu tutumlarına karşı hiçbir tedbir almayarak bilakis onlara ciddi fırsatlar sunarak çalışma izni verdikleri bilinmektedir. Böylece bu şekil çalışmaların her şeye rağmen Rus Doğu bilimine ciddi anlamda katkısı olduğu da söylenebilir.

19. Yüzyılın başlarından itibaren Batılı oryantalistlerin eserleri Rusçaya çevrilerek Rus Doğu Bilimini gelişimi amaçlanmıştır. Bu çalışmalar, bilimsel alana taşınarak ve yapılan bazı düzenlemelerle Doğu ülkelerinde yaşayan, halkların üzerinde uygulanarak sürdürüldü. Bu nedenle, Bilimsel oryantalizm daha çok üniversiteler ve akademiler tarafından yürütülmüştür. Bilimsel oryantalizmin temsilcileri öncelikle Kazan, Harkov, St. Petersburg ve Moskova'da Doğu bilimi okulları oluşturmuşlardır. Ardından bu okullar bilimsel akademilere dönüştürülmüştür.

3.3. Ateistik Oryantalizm; 1917 Sovyet ihtilalından itibaren başlayarak 1987'de Sovyet Rusya'sının son Devlet Başkanı M. S. Gorbaçov'un, Perestroyka ve Glasnost (Şeffaflık ve Yeniden yapılanma) programına kadar yaklaşık 70 yıl süren bu dönemde Rus bilim tarihinde Sovyet Rus Doğu bilimciliği üzerinde yapılan çalışmaları Ateizm oryantalizminin temelini oluşturmaktadır. V. İ. Lenin'in, kurduğu yeni komünist devletin din sorununu bilimsel temellere dayanarak çözmeyi ön gören bir plan kurduğu ve bu plana göre hareket ettiği söylenebilir. Bu nedenle Ateizm ideolojisinin öncülerden sayılmakta ve bu felsefenin pratik yönü ile en iyi temsilcilerinden sayılmakta idi. (Abdurasulova: 8-11).

Rusya ve Doğu arasında tarihi ilişkiler konusunda Lenin' in "Haleflerimizin Doğu halkları ile çok eski dönemlerden başlayan kültürel ilişkileri Rus halkının manevi ve maddi medeniyetinin birçok tezahürlerinde yeteri kadar iz bırakmıştır. Rusya coğrafi, iktisadi ve tarih açısından değerlendirildiğinde sadece Avrupa'ya değil, aynı zamanda Asya'ya da ait olduğu görülmektedir. (Lenin: 326). ifadeleri yer almaktadır. (Kononov 2006: 101-102). Nitekim daha önceleri Rus Doğu bilimcilerin Ortodoks kilisesi adına Misyonerlik faaliyetleri yaptıkları gibi bu defa da ateizm adına çalışarak Doğu'ya ve Doğu bilimlerine karşı önyargılı çalışmalarını sürdürmeyi de ihmal etmediler. Genel bağlamda Sovyetlerde dinlerin ve çeşitli dini anlayışların varlığını çözmek için bilimi kullanmanın insanların yararlanabileceği ve kabul edebileceği en etkili yöntem olduğunu kabul eden bir anayasa maddesi yürürlüğe konulmuştur.

Ateizme karşı tavır alan Türk dillerine ve dini inançlara karşı halkın tepkisini yatıştırmak amacıyla “her şeyi bilime sevk etmek lazım” teorisini uygulamıştı. Ancak bu teorisinin konuda ne kadar başarılı olduğu konusu tartışılabilir. Nitekim ateizm felsefesinde insanların tanrısı yerine, bilim aracılığıyla kendi ideolojilerini yürütmeleri halkın tepkisini topladı. Konu ile ilgili Rus oryantalistlerden Vasilyev’e göre, ateizm önderleri kendi ideolojileri ile dinlere karşı oldukları kadar ayakta kalacaklarını açıkça halka itiraf etmek zorunda kaldıkları ifade eder. (Vasilyev 1909: 77-78).

Sovyet idarecilerinin Doğu biliminde modern Sovyet toplumu adına yaptıkları diğer önemli bir konu modern Arapça yazısının gelişiminde Muhammed Abduh’ ü örnek aldıklarını söylemek mümkündür. Bu bağlamda Sovyet döneminden önceki tarihi süreçte edebiyat Arapçasını olmasına rağmen, pratik Arapçayı da yeterince geliştirme adına dersler açarak Doğu Bilimine katkıda bulundular. Sovyet önderlerine göre Çar döneminde basılan bilimsel çalışmalar akademisyenlerin ihtiyaçlarını karşılamaması ve basılan kitapların yabancı kaynaklardan etkilenmeleri bilimsel niteliği ortaya koymakta ve ayrıca Doğu dilleri üzerine hazırlanan bilimsel sözlüklerin yeterli olmadığı bir göstergesidir.

4. Rus Eğitim Kurumlarında Yetiştirilen Doğu Bilimcileri

4.1. Askeri Okullar

Çarlık Rusya’da Doğu biliminin gelişim sürecine bakıldığında Çarlık döneminden itibaren Rus Askeri Teşkilatı’nın faaliyet göstererek önemli katkılar sunduğu bilinmektedir. Rus Askeri birlikleri, özellikle ajan heyetleri, Doğu devletlerinin dini-siyasi yapıları, tarih ve coğrafyası, bölgedeki halkların etnik kökenleri ile ilgili geniş verilere ulaşarak bu bilgileri iyi bir şekilde kullandıkları görülmektedir. Özellikle, Rus donanmasının 17. yüzyılın sonlarına doğru Hindistan, Çin, Asya ve Güney-Doğu seyahatlerinde Doğu hakkında topladıkları önemli bilgileri derleyip toplayarak St. Petersburg’daki Asya müzesine getirerek Doğu Bilimine önemli katkıda buldukları bilinmektedir.

Doğu seferleri sırasında Doğu Bilim adamlarına duyulan ihtiyaç doğrultusunda Rus Askeri Teşkilatı oryantalistlerden oluşan kapsamlı bir şekilde donanmış ekibi sürekli emrinde bulunduruyordu. Ayrıca 1824’de Rus Çarı I. Aleksandır’ın talimatı üzerine Orenburg Neplüyevsk’de bu ihtiyaca binaen Askeri Akademi kuruldu. Bu eğitim kurumunda 1844’den itibaren Rus Ordusu için özel çevirmenler yetiştirildi. (Kraçkovskiy 1955: 72-73). Bu akademiye sonraki süreçte Doğu bilim adamlarının ilgi alanına göre Doğu filolojisine özellikle Doğu Dillerine ve Antik Yazılara öğrenmek için bölümler eklendi. Hatta 1754 yılında konu ile ilgili bilim adamı M.V. Lomonosov Rusya Üniversitelerinde Doğu Dillerinin okutulmasına dair düzenlediği raporu devlet yetkililerine sunarak kendi görüşünü belirtmişti.

Doğu biliminin gelişim sürecine bakıldığında ilgili alan ile ilk ciddi adımın 1804’de Moskova Üniversitesinde Doğu Dilleri bölümünün faaliyete geçmesiyle başladı söylenebilir. Sonraki dönemlerde Moskova Üniversitesi’ni sırasıyla 1807’de Kazan Üniversitesi ve 1819’da St. Petersburg Üniversitesinin takip ettiği görülmektedir. (Kraçkovskiy 1955: 73). Müteakip zaman sürecinde 1866’da Sibiryaya Askeri Okulunda ve Orenburg yüksek okulunda (Gimnazyum) yeni bölümler açılarak 1869-1875 yılları arasında Türk, tatar ve fars dilleri okutulmaya başlandı. Yine Omsk vilayetinde 1869 yılında açılan okulunda 30 oryantalist yetiştirilerek devlet tarafından Batı Sibiryaya Askeri bölümünde görevlendirildi. Bu okul 1871 yılına kadar faaliyet gösterdi.

4.1. Ortaokullar (Gimnazyumlar)

Doğu bilimi alanında faaliyet gösteren diğer kurumlardan orta dereceli okullardır. 1827 yılından itibaren faaliyet gösteren en eski okullardan sayılan Simferopol gimnazyumunda her yıl 20 öğrenci mezun olarak etraf vilayetlerde görevlendirilirdi. Tatar- Rus okullarında XIX yüzyılın ortalarına kadar hem müdürlük hem de öğretmenlik yapan Abdurrahman Çelebi Kırım- Novaçi bölgesinde görev yapan Türk asıllı hocalardan biriydi. Taşkent Öğretmenler Okulunda 1879 yılında N.P. Ostroumov tarafından açılan okulda Ruslar ile birlikte Özbek, Kırgız, Kazak öğrenciler de eğitim alarak Rus, Türk, Tatar ve Fars dillerini öğrenirlerdi. Doğu bilimleri üzere ilk öğretmen, oryantalist Y.Y. Lyutş ders vermişti. Burada yetişen oryantalist dil bilimcilerinden M.S.Andreyev, (1894-1896), V.P.Nalivkin, V.S. Yakovlev, A.A. Lomakin, A. Abdülgafarov, H. İbrahimov, S. Hocayevi örnek gösterilebilir.

Rus Dini Kurumları Altay ve Yakut Dini kurumlarında yetişen misyoner oryantalistlerin ilmi faaliyetlerine gelince, Rusyanın Doğusunda siyasi- ekonomik istismar için gerekli olan “ideolojik bağımlılık” tezini geniş çapta uygulayarak, bu bölgelerde yaşayan yerli halkı öncelikli olarak Provaslav (Ortodoks) Kiliselerine çekerek dini kisve altında onlara misyonerlik eğitimi verilirdi. Bu kurumda yetişen Çuvaş Dili gramerinin yazarı Arhiyepiskop Veniamin dönemin önemli misyonerlerindedi. Doğu bilimciliğinin önemli isimlerinden birisi Asya Departmanı Bölüm Başkanı Doğu Din ve Bilim adamı E.P. Kovalevski (1811-1868) çeşitli Asya ülkelerinde yapılan çalışmalara başkanlık yapmıştır.

Rus Doğu biliminin tarihi gelişim sürecine bakıldığında 19. yüzyılın sonundan günümüze kadar geçen süreçte bir takım hazırlık aşamalarından geçerek 20. Yüzyılda çeşitli alanlarda da faaliyet gösterdiği görülmektedir. Araştırma alanları genişleyen Rus Doğu bilimi, hümanizm adı altında aslında sömürüye ilgi göstermeye başladığı görülmektedir. Böylece Çarlık dönemine karşı açık bir şekilde tepkisi gösterebilmek ve kendi ideolojisini güçlendirmek için amaçladığı bu faaliyetler sonunda Sovyet Rusya’sının Doğu Bilimi alanına katkı sağlamış olduğu söylenebilir. Sovyet Oryantalizminde klasik Doğu bilimi ile birlikte modern Doğu bilimi araştırmalarının da başladığı görülmektedir. Nitekim ilk Doğu Bilimi Merkezlerinden olan Asya Müzesi, Sovyet döneminde Doğu Bilim Enstitüsüne dönüştürülmüştür. Sovyet döneminde hazırlanan akademik Doğu Bilim çalışmalarından biri Arapça üzerinde çalışan Rus Doğu Bilimcileri Bibliyografya Ansiklopedisi’dir. Genel anlamda ister Çarlık Rusya’sı ister Sovyet İhtilal ve daha sonraki dönemlerde Rus Doğu Bilimi tarihine büyük katkılarda bulunanlar arasında V.V. Bartold, İ. Y. Kraçkovski, A. Krımski vd. örnek gösterilebilir.

Doğu Bilimi çalışma alanını- din, felsefe, dil, tarih, dil, edebiyat, sanat ve ekonomi konulu araştırmalar kapsamaktaydı. Bununla birlikte, Asya ve Kuzey Afrika halklarının durumunu da inceleyen Doğu Bilimine ait çalışmalar, genel olarak Türk toplumlarına dair, Türkoloji, (Türkologiya), Hindistan ile ilgili, Hindoloji (İndologiya), Japon ve Çin Bilimlerini inceleyen (Sinologiya), Fars ve Afgan kültürlerine dair, (İranistika) Mısır ve Afrika’ya ait (Yegiptologiya), bölüm başlıkları şeklinde incelemektedirler.) Nitekim, Oryantalizm, güçlü Batı’nın zayıf Doğu’ya empoze ettiği bir doktrin olma sebebiyle, Batı, bu çalışmaları ile Doğu’yu kendi potasında eritmek ve iki yapı arasında mevcut olan çeşitli doğal farklılıkları kaldırmak istemektedir.

1755’de kurulan Moskova Üniversitesine bağlı olarak faaliyet gösteren akademik enstitülerde – soylu aydınlar ve diğer farklı gruplar için iki bölüm açılmıştı. Soylulara ayrıca Yahudilik ve İbrani dili dersleri verilmekteydi. 1774’de Moskova İmparator Üniversitesinin her iki eğitim kurumunda (Gimnazyum) Doğu ilimleri teorik(nazari) bilgilerin yanı sıra (pratik)ameli olarak da tedris edilirdi. H. L. Bakmeyster, Moskova üniversitesinin soylu ve diğer öğrencilere okutulan dersler hakkında hazırladığı Latince katalog çalışmasında 1777-1778 yıllarında Türk-Tatar dillerinin müfredat programına eklediğini kaydeder. (KONONOV,2006: 107). Ancak 1812’de Moskova’da meydana gelen büyük yangın sırasında Moskova Üniversitesinin büyük bir kısmının, aynı zamanda kütüphane ve arşivlerin ciddi zarar görmesi sonucu 18. Yüzyılın ilk yarısında Doğu bilimleri ile ilgili yapılan çalışmalar hakkında geniş bilgi almamızı kısıtlamaktadır. Doğu Bilimine yönelik öğrenci yetiştiren diğer önemli bir kurum olarak 1764 yılında açılan Haşterhan Halk Okullarıdır. 324 asker kökenli ailelerin çocukları ve 200 farklı halk kitlelerinden olan öğrenciler eğitim almaktaydılar. Bu okullarda başta Rus dili olmak üzere, Alman ve dört Asya dili- Arap, Türk-Tatar, Karmuk ve Ermeni dilleri de öğretilmekteydi. (Kononov 2006: 107).

4.2. Petersburg Okulu ve Yetiştirmeleri

1724’de Rus çarı Büyük Petro’nun kurmuş olduğu St. Petersburg Devlet Üniversitesi Rusya’nın ilk üniversitelerinden biri olarak faaliyet göstermeye başlamıştır. Eğitim ve öğretime başladığından itibaren, günümüze kadar gelen tarih süreci boyu bilim ve kültür dünyasında önemli ilim adamları yetiştirmiştir.

Petersburg Üniversitesinde Doğu Dilleri bölümü kurulduğu tarihten itibaren, Rus bilim adamları, oryantalistlerin yönünü Doğu’ya çevirerek Doğu’ya yöneldiler. Böylece bu tanınmanın sonucunda da Rusya, Doğu ülkelerinden çeşitli yönleriyle de yararlanmış oldu. Doğu bilimine dair Rus bilim

adamlarının kayda geçirilen ilk verilerinin 15. Yüzyılda başlayan seyahatler ile ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlardan ilkinin Nikitin Anafasya isimli bir seyyahın Doğu Hindistan'a yaptığı yolculuk sırasında elde edilen belgeler olarak kayda geçtiği bilinmektedir. Diğer bir araştırma 1618'de İ. Petlin'nin Çin'e yaptığı seyahat ile yine Çin'e görevlendirilen Rus elçileri F.İ. Baykova ve N.G. Spafarya'nın kaleme aldıkları hatıraların Doğu bilimine dair yapılan ilk çalışmalar sırasında sayılmaktadır. (Prohorov, 2004, 390). Bir diğer taraftan, Ortodoks kilisesinin de, Rus Doğu biliminin yayılmasında önemli payı olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle, Hıristiyan dininin tebliği kilisesi için hemen hemen tüm Doğu ülkelerine, Afrika'ya ve Etiopya'ya gönderdikleri misyonerlerin faaliyetlerini de basite almamak gerekmektedir. Böylece, Rus Ortodoks kilisesinin rahipleri kendilerini bu yola adanarak Çin Budizm'inin yayılmasını engellemek adına ciddi ve kalıcı iz bırakarak 1689'da Pekin'de ilk Ortodoks kilisesini faaliyete geçirmişlerdir.

Rusya'da çarlık döneminde Doğu bilimine dair ilk çalışmaların seyahatler ve bilim adamlarının sınırlı imkanlarıyla yapıldığı görülmektedir. Bu alanda en kapsamlı ve Doğu Bilimine dair tarihi nitelikli kabul edilebilen esas atılımı I. Petro tarafından yapıldığı görülmektedir. Nitekim I. Petro 1696'da tahta çıkınca ülkesine her alanda geliştirmek ve güç kazandırmak için ihtirasla çalışan bir yönetici olarak bilinmektedir. Zira, Doğu ülkeleri üzerindeki planlarının gerçekleştirilebilmek için Doğu bilimlerden de faydalanmayı uygun göyerek Doğu bilimini bir "devlet politikası" haline getirmişti. Böylece ilk hedefi, Doğu politikasında Batı'yı takip ederek değil, belki de ona yetişmek ve onu geçmek olarak belirlenmiştir. (Kulikova 1986: 156-157). Konu ile ilgili Minayev "Çarlık Rusya'sının Doğu ile bağlantıları iç-içe olup da Doğu biliminin devlet politikalarına yansımamasının mümkün olamayacağı" ifade etmektedir. (Kulikova 1986: 173).

20. yüzyılda cereyan eden Sovyet dönemi ve onun uyguladığı rejim, Rus halkının dış dünyadan tecrit edilmesine sebep olduğu gibi bilimsel çalışmalarında kısıtlanmasına ve rejim taraflı çalışmalara müsaade edilmiştir. Bu rejimin ateizm ideolojisi adına dinlere karşı savaş açmasına rağmen Doğu dillerine yönelik geniş çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca Rusya'da yaşayan Müslüman halkların büyük bir kısmı ateizm istikametine yönlendirildiğinden dini inançlarını kaybederek dinden uzaklaştıkları gibi öz ana dillerine bile kısıtlamalar getirilmiştir. Böylece Rusya'nın siyasi icraatlarının etkisine maruz kalan Rus halkının Doğu dinleri ve dili konusunda yapılan çalışmalar bilimsel verilere kapsamında Rus araştırmacılar için İslam hakkında tarafsız incelemeler yapma imkanı ateizm rejiminin ortadan kalkmasıyla, yani 20. yüzyılın son döneminde mümkün olmuştur.

I. Petro döneminden itibaren başlayan Doğu Bilimlerine dair araştırmalar, 18. yüzyılın sonlarına doğru faaliyet alanlarının daha da genişleterek dil okullarına yönelik çalışmalar başlatıldı. Bu okulların başlıca amaçları ise özellikle Rusya'nın kuzey doğusunda yaşayan Müslüman halklara "dil eğitimi" ile birlikte, Hıristiyan dinini tebliğ edebilecek "misyonerler" yetiştirmek idi. Nitekim bu konuda derin ve köklü çalışmalar da yapıldı. Bu tür misyonerlik faaliyetlerini sürdüren kurumlara, Nijni Novgorod (1783), Heşterhan (1777), Tobolsk (1846), Stavropol (1846), Tambov (1859), Tiflis (1868), Yakutiye (1868) vd. vilayetlerde açılan okullar örnek verilebilir. (Vselovskiy, 1898: 46-55). I. Petro döneminde olduğu gibi daha sonraki tarihi süreçte, 18. sonlarına doğru 19. Yüzyılın başlarında özellikle II. Yekaterina'nın hakimiyeti sırasında Rusya'nın Doğusunda bulunan komşu devletlerle olan siyasi ve kültürel ilişkilerin artmasına binaen burada yaşayan halklarının dillerini bilen tercümanlara ihtiyaç duyuldu. Öncelikli olarak tatar dili, Rusya'nın Avrupa bölgesinde yaşayan Çuvaş – Başkırt, Sibirya tatarları, Kırım ve Kafkas halklarına yönelik yapılan tercüme faaliyetleri, bu dillere olan talebi daha da artırmış oldu. 1863'de Orenburg Guberniyasının defter hanlığında bu dilleri bilen tercümanların her birinin on öğrencisi bulunmaktaydı. (Kononov 2006: 101-102).

19. yüzyılın başlarından itibaren Batı'da da Doğu bilimi üzerine çalışmalar yapılmasına rağmen Rus Doğu bilimcileri benzer çalışmaları Batı'dan bağımsız olarak kendi imkanlarıyla oluşturdukları görülmektedir. Bu durum, yapılan temel çalışmaları kısmen de olsa Batı'dan bağımsız olarak ortaya çıktığını ve ayrı temellerde hareket ederek kendilerine özgü bir ekol geliştirdiklerini göstermektedir. (Yerasov 1967: 9-10). Rus oryantalizmine ilişkin ilk çalışmalar daha çok çeviri alanında yapıldığı görülmektedir. Daha sonraki dönemde çeviri eserleri Doğu dillerindeki elyazmaların tercüme eserler takip eder. Bu konuda ilk çalışmayı Doğu bilimcisi G. S. Lebedev'in, Sanskrit grameri üzerine yaptığı

bilinmektedir. (Porohov 1967: 115). 1802 yılında Çar'ın emriyle Rusya Dış İşleri Bakanlığı kuruldu. 1820'de ise Bakanlık bünyesinde Asya Komitesi oluşturuldu. 1823'de Asya komitesine bakanlık için uzmanlar hazırlayan Doğu Dilleri Eğitim Bölümü de eklendi. Burada alanında iyi eğitim görmüş Hıristiyan gençler alınmaya başlandı. Bu gençler beş yıl boyunca yoğunlaştırılmış eğitime tabi tutulduktan sonra mezun olanları devlet daha sonra Doğu'ya gönderirdi. Çok sayıda öğrenci yetiştiren bu ihtisas okulu, özellikle 19. Yüzyılın ortalarında Kafkasya ve Orta Asya'da cereyan eden sömürge savaşları sırasında Rusya için önemli görevler ifa ettikleri de bilinmektedir. (Yerasov 1967: 45-46).

Doğu halklarının medeniyeti eskiden beri Rusların dikkatini çekmiştir ki, bu da rus yazarların doğu bilimine olan ilgileri (Doğu konusu) yaptıkları çalışmalara yansımıştır. Öncelikle Türkoloji alanında yapılan literatürlerde V.A Jukovski, A.S Puşkin, M.Y Lermontof ve L.N Tolstoy'un eserlerini örnek verebiliriz. Genel olarak doğu biliminde yer verilen Türkoloji-Türk halklarının dili, etnograf ismi, edebiyatı ve tarihini konu alan ilmi bir disiplinler bütünüdür. Ayrıca doğu bilimi Sovyetler dönemine kadar tüm gelişim sürecinde Arap, fars ve Türk dilleri alanında faaliyet göstermiştir. Üniversitelerde Arap, fars ve Türk dilleri ile uğraşan ve bu alanda akademik çalışmalar yapan X.D Fren, O.İ Senkovski, B.A Dorn, Mirze Kazımbek, A.O Muhlini, Q.S Sablukov, V.V Krikoryev, İ.N Berezin, V.V Velyaminov-Zernov, P. İ Demezov, K.Q Zaleman, P.M Melioranski, V.V. Barthold'un adlarını örnek gösterilebilir.

18. yüzyılın sonu 19. yüzyılın başlarında üniversite hazırlığı görmeyen oryantalistler arasında öyleleri de vardı ki, bu dillerden sadece birine yönelik derin araştırmalar yaparak ciddi çalışmalar ortaya koymuşlardı. Bunlardan S. Halfin, İ.İ Kikanov, İ. Halfin, M.İ İvanov, A.A Troyanov adlarını örnek gösterebiliriz. Rusların yabancı dil ve kültürlerle dair ilk tarihi kaynak olarak da değerlendirilen Vladimir Monomah'ın "Nasihah" adlı eserinde rastlanılmaktadır. Yazar, verdiği bilgilerde, "babası Vsevalod Yaroslaviç'in, yaşadığı dönemin en yaygın beş dilini öğrendiğini, bu dillerin Yunan, Alman, Macar, Polonca ve Türk- Tatar olduğundan bahsedilmektedir. 19. yüzyılın ikinci yarısında Doğu Bilimi ile ilgili literatür çalışmaları arttı. Bu çalışmalar daha çok pratik öğrenmeye yönelik yapılan sözlükler, askeri ve siyasi sözcükler lügati, tercüme kitapçıklardan oluşmaktaydı. Özellikle 19. yüzyılın sonları ile 20. Yüzyılın başlarında Doğu Bilimi Türkoloji alanında büyük gelişmeler yaşandı. Osmanlı siyasi ve kültürel tarihine dair araştırmalar çiçeklenme dönemine girdi. Osmanlıca ile ilgili gramer müfredatı hazırladı. Konu ile ilgili Kononov, Avioiv'in Osmanlıca Gramerinin Öğrenilmesine Dair Materyaller hazırladığını kaydetmektedir. (Kononov 2006: 168). Yine bu çalışmalardan K. İ. Vasilyev'in verdiği derslerden ve seminerlerden toplanarak hazırladığı ders programı defteri örnek verilebilir. (Vasilyev 1909: 56-57). Böylece, 18. yarısından itibaren Türkoloji alanındaki yapılmaya başlayan ilmi çalışmalar, 19. yüzyılın son çeyreğinde meyvesini gösterdi. Konu ile ilgili çalışmalar, Türkoloji bölümüne büyük katkılarda bulunan Rus oryantalistlerinden V.V. Radlov' un adı ile bağdaştırılmaktadır. Yine adı geçen alanda önemli çalışmalar yapan V. A. Gordlevskiy, A.N. Samoyloviç, S.M. Malov, P. A. Falev vd. örnek verilebilir.

4.3. Kazan Okulu ve Yetiştirmeleri

Kazan Okulu da dönemin ileri gelen eğitim kurumları arasında yer almaktaydı. Rus Türkolojicine dair en önde gelen ve başarı konusunda 1758'de Yelizabet Petrovna tarafından imzaladığı fermanda ilk sırada yer alarak I. Kazan Gimnazyumu ödülü kazanmıştı. 1828'de Kazan okulunda Doğu bilimleri ile birlik Arap, Fars, Türk-tatar ve Moğol dilleri de öğretilmeye başlandı. Burada yetişen öğrenciler mezun olunca Rusya Dış İşleri Bakanlığında diplomat ve tercümanlar, İç İşleri Bakanlığında bağlı Asya sınır vilayetlerinde vali olarak (Guberniya) Yüksek ve Halk Eğitim kurumlarında öğretmen olarak görevlendirilirdi.

1797-1842 yılları arasında faaliyet gösteren Kazan Dini Akademisinde çok sayıda misyoner-oryantalist yetiştirildi. Bunlardan biri de akademinin ilk resmi öğretmenlerinden olan rahip Aleksandr Alekseyeviç Troyanski, 1799-1808 yılları arasında tatar dili ile birlikte eğitimci olarak görev yaptı. (Veslovskiy 1898: 100-101). Dini misyonerlik çalışmalarının yanı sıra ilk tatar dili sözlüğü ve gramer kitabını kaleme almıştır. (Pokrovskiy, 1897: 577-578). 1842'de Kazan Akademisinde iki bölüm daha

açıldı. Bunlar ilki Moğol-kalmık, diğeri ise Türk-tatar dilleri verilmeye başlandı. Ayrıca Arapça eğitimi de müfredata eklendi. (İlminski 1885: 168-172). Bölüm başkanı olarak M. Kazım beyin talebelerinden, İlimler Akademisinin üyesi, meşhur Türkolog, ‘‘Baburname (1857) ve ‘‘Kıyas’ul Rabguzi’’ (1859) eserlerinin naşiri Nikolay İvanoviç İlminski tayin edildi. O 1854-1855 yılları arasında Doğu Bilimleri Anabilim Dalında üç misyonerlik şubesi açtı. (İlminski: 45). Konu ile ilgili Kraçkovskinin verdiği bilgilerde ‘‘Kazan Okulunun en önemli Türkolog ve Arap dil bilimçisi N. İ. İlminski’nin ‘‘Misyonerlik Maarifi (Aydınlanma) konusuna büyük özen gösterdiğinden dolayı dil bilimlerine fazla zaman ayıramadığını kaydeder. (Kraçkovski 1955: 179- 184).

1849-1862 yılları arasında İlminski’nin yerine Akademisine, Moskova Dini Akademisinin yetiştirdiği, üç dil uzmanı (Arap, Türk, Yunan), oryantalist Gordi Semyanoviç Sablukov (1804-1880) görevlendirildi. Çalıştığı dönemde birçok misyoner oryantalist yetiştiren Sablukov, aynı zamanda Saratov okulunda çalışırken Doğu bilimcilerinden N.G. Çernişevskinin de hocası olan Sablukov, aynı dönemde Ebu’l Gazi Bahadır Han’ın (Harezmi Özbek Hükümdarı) ‘‘Şecereyi Türk’’ eserinin ve Kur’an-ı Rusçaya diline tercüme etmiştir. (Kraçkovski, Çernişevski, Sablukov 1955: 213-219). 1863’de Sablukov’un öğrencilerinden misyoner oryantalistlerden Yevfimi Aleksandroviç Malov (1835-1918) görevlendirildi. İslam dininin katı düşmanlarından, İslam’ın Müslümanların aleyhine güçlü tebliğcilerden biri olan Malov, aynı zamanda Sovyet oryantalistlerinden Türkolog S.Y. Malov’un babası idi. (Veslovski 1898: 102). 1863 yılından itibaren Türk tatar dilinin pratik anlamda daha da hızlandırmak amacıyla özel bir sınıf açılarak dil bilimleri ve misyonerlik faaliyetleri alanında çalışma görevi Kazan Vilayetine Hıristiyan baş rahibi Vaisiliy Timofeyeviç Timofey’e verildi.

1870’de Kazan Akademisinin İslam dini ve Müslümanların aleyhine açılan bölümüne, Sablukov’un ve İlminski’nin yetiştirdikleri öğrencilerden Nikolay Petroviç Ostroumov (1846-1930) görevlendirildi. Ostroumov Doğu Bilimi alanında birçok çalışmaların müellifi olduğu kadar, Arap, fars, Türk lehçeleri ile beraber aynı zamanda Türk etnografisini, folklorunu ve İslam dinini derinden bilen bir uzman idi. (Lunin: 35-36). Kononov, Rus metinlerde Müslüman aleyhine kavramını ‘‘Antimüslüman’’ olarak ifade edildiğini kaydetmektedir. (Kononov 2006: 143-147).

5. Osmanlı El-Yazma Eserleri

Rusya’da Doğu El yazma eserler denilince akla ilk gelen I. Petro’nun (1682-1725) bu sahada başlattığı çalışmalarıdır. I. Petro (Büyük Petro) hakimiyet döneminde yaptığı birçok ıslahatlar tarihte kendinden bahsettiren bir devlet ricali olarak bilinmektedir. İlk yazma eserler koleksiyonunu toplaması ile de Doğu Bilimine önemli katkılarda bulunmuştur.

17.-18. yüzyıllara ait nadide Doğu El Yazmaları, 1818’de Sankt Petersburg’da bulunan Kunstkamera Petropolitanum’da, İlimler Akademisinin Asya müzesine verilerek günümüze kadar orada muhafaza edilmektedir. Burada toplanan ilk eserler 1818-1825 yıllarında Fransız Jozef Russo tarafından bağış yapılan Üç Doğu- Arap, Fars, Türk dillerindeki çalışmalardan oluşmaktadır. (Novlyanskaya, Stralenberg: 77). Asya müzesinde bulunan el yazmalar ile birlikte, Orta çağda Doğu’da ve Avrupa’da kullanılan farklı sikke örnekleriyle de numizmatik ilmine dair önemli bilgilere ulaşılabilir. (Novlyanskaya, Stralenberg, 77).

1930 yılında Sovyet İlimler Akademisi Doğu Bilimleri Enstitüsüne dönüştürülen Asya müzesi, 112 yıl aralıksız olarak çeşitli Doğu dillerinde, özellikle Osmanlıca yazılan El yazma eserler ile zenginleştirildi. Ancak bu eserlerin muhtevası hakkında geniş bilgilere yer verilmemiştir. (Novlyanskaya, Stralenberg, 1966: 78-79). Temeli Josef Russo’dan alınan el yazma eserler ile toplanan koleksiyonlara daha sonraları Arap harfleriyle yazılmış Türk, Tacik, Tatar, Fars dillerinde çalışmalar da eklenmiştir. (Tarihi Oçerk ve Roban’ın İcmali’’, Sayı 40/439).

1930’da Sovyet Rusya’sı İlimler Akademisine bağlı Doğu bilimi Enstitüsüne çevrilen Asya müzesinde tüm doğu dillerinde yazılan el yazma eserler toplanarak büyük koleksiyonlar haline getirildi. Özellikle Osmanlı Türkçesine ait el yazma eserler dil-tarih, biyografi, hukuk antlaşmaları, kosmografi-astronomi, coğrafya, seyahatname, tıp, riyaziyat, sanat, musiki, ilahiyat ilimlerine dair kitaplar ile zenginleştirildi. Sankt Petersburg’da (Sovyet döneminde Leningrad olarak bilinmekteydi. Sovyetlerin

parçalanması ile eski orijinal ismine kavuştu). 1960'da Rus Doğu bilimcisi Türkolog, Fars ve Moğol bilimcisi İ. N. Berezin İlya Nikolayeviç (1818-1896), tarafından Osmanlıca Türkçesinden Rusçaya çevrilerek hazırlanan "Opisanie Turečko-Tatarskih Pukopisey Hranaşysya V Bibliotekah St. Petersburga" bu alanda yapılan ilk çalışmalardandır. Berezin, St. Petersburg Kütüphanelerinde Bulunan "Osmanlı Türkçesi ve Tatarca El yazma Eserlerin Tasviri" ilk yazma eser olarak kabul edilmektedir.

Osmanlı Türkçesi ve Tarihi ile ilgili el yazma eserlerden oluşan diğer bir koleksiyonun korunduğu M. Y. Şedrin adına Rusya Devlet Kütüphanesidir. Buradaki eserleri toplayan ve konu ile ilgili geniş çaplı ilk araştırmalar yaparak bilgi veren oryantalist B. A. Dorn burada Yakın Doğu ve Türk bilimlerine ait el yazma eserler üzerinde çalışmalar yapmıştır. (Kononov 2006: 207). Ayrıca, Asya müzesinde yer alan diğer eserler hakkında, özellikle İstanbul (Konstantinopol), Mısır, İran yayınlanan Arapça, Farsça ve Osmanlıca nüshalarına dair verdiği bilgiler ve yaptığı açıklamalar B. A. Dorn ile sınırlı kalmış ve onun ölümünden sonra bu çalışmalara ara verilmiş daha sonra ise 1873'den itibaren V. D. Smirnov devam ettirmiştir. Hatta Türkiye'de yaptığı sefer sırasında İstanbul ve Bursa'dan elde ettiği el yazma eserler ile Yakın Doğu koleksiyonunu daha da zenginleştirdi. Müzedeki orijinal nüshalarda Konstantinopol olarak geçmektedir. (Catalogue 1866: 168-213). Kononov, Lenin'in Haleflerimizin Doğu halkları ile çok eski dönemlerden başlayan kültürel ilişkileri Rus halkının manevi ve maddi medeniyetinin birçok tezahürlerinde yeteri kadar iz bırakmıştır. Rusya coğrafi, iktisadi ve tarih açısından değerlendirildiğinde sadece Avrupa'ya değil, aynı zamanda Asya'ya da ait olduğu görülmektedir. (Lenin 1926: 326).

6. Asya Müzesi

Bilim Tarihi Araştırmaları ve Doğu Bilimcileri yetiştirmek Petersburg Üniversitesi'nin çok eski geleneklerindedir. 1819'den itibaren bu eğitim kurumunda O.İ. Senkovski (1800-1870), P. S. Savelyev (1814-1859), A.K. Kazembekov (1814-1859), M.A. Tantavi (1810-1861), M. D. Topçubaşov (1790-1869) bilimsel çalışmalar yürütmelerine geniş yer verilmekteydi. Asya Müzesi adıyla kurulmuş olan Doğu Bilimi Merkezi, Sovyetler zamanında "Şarkşünaslık" adını alarak Doğu Bilimleri Enstitüsüne dönüştürülerek daha kapsamlı bir Merkezi halini almıştır. Burada Doğu Bilimleri üzerine geniş çaplı ve akademik çalışmalar yapılmaya başlanmış ve geniş araştırmalara tabi tutulmuştur. Zamanla yoğunluk talebi üzerine farklı bölgelerde yeni Doğu Bilim merkezleri açılmıştır.

Sovyet döneminde hazırlanan akademik Doğu Bilim çalışmalarından bir diğeri de Arap dili ve Edebiyatı üzerinde çalışan Rus Doğu Bilimcileri Bibliyografya Ansiklopedisidir. Üç milyon üzerinde esere sahip bu müze beş binadan oluşuyor. Barok tarzındaki Kışlık Saray'ın cephesi iki kilometre uzunluğunda Guinness'e göre, dünyanın en büyük resim galerisi Çariçe Katerina'nın 1764-1874 yılları arasında Batı Avrupa'nın en iyi koleksiyonlarını satın almasıyla il temelleri atılmış 1057 adet oda ve salonda gezmek için yaklaşık 25 km yürümek lazım her esere bir dakika bile ayrılrsa on yıl süreyle gezmek gerekir. El yazma eserlere gelince, Asya Müzesi adıyla başlamış olan Doğu Bilimi Merkezi, Sovyet döneminde Doğu Bilim Enstitüsü çevrilerek büyük Doğu Bilim Merkezi seviyesine getirilmiştir. Hermitage müzesi öyküsü 1764 yılına tekabül etmektedir. Rus kraliçe Büyük Katerina'nın Berlin'de bir müzayededen 200 tabloyu birden satın alması üzerine aşka gelerek koleksiyon hevesi de böylece başlamış olur. Kışlık sarayın yanında başka bir saray daha yaptırarak satın aldığı tüm eserleri buraya yerleştiriyor. Katerina'dan sonra gelen Romanovlar ailesi bu koleksiyonu daha da zenginleştirerek Hermitage Müzesi büyüdükçe büyüyor ve 1917 yılından sonradan da Devlet Hermitage Müzesi olarak anılıyor. Ruslar müzeye "Ermitaj" derler. 40 yıla yakın bir zamandır görsel sanatlarla ilgilenince St. Petersburg Hermitage bölümünü ayrı bir gezi yazısı olarak Rusya Bilimler Akademisinde özel olarak oryantalist için kurulmuş ilk kurum 1818'de St. Petersburg'da açılan Asya Müzesi'dir. İlk başkanı da Alman asıllı K.M. Fren olmuştur. 1930'da Sovyet Dönemi Rus Oryantalizmi için önemli değişiklikler yılı olarak kabul edildi. Asya Müzesi, Rusya Bilimler Akademisi Oryantalistler Kurulu'nun nezdinde iki ayrı bölüm açıldı. Bunlardan ilki, Budist Kültürü Enstitüsü ile Türkoloji Enstitüsünün birleşmesiyle Leningrad'da Sovyetler Birliği Bilimler Akademisi'nin Şarkiyat Enstitüsü oluşturuldu. İkinci olarak, 1950'de ise St. Petersburg Doğu Elyazmaları Bölümü açıldı. Rusya Bilimler Akademisinin St. Petersburg Doğu Yazmaları Enstitüsü dünyadaki en büyük el yazma eser kütüphanelerinden biri olarak tanınır. Oryantalistlerin faaliyetleri sonucunda çok değerli yazma eserler toplanmıştır. Kütüphane 'de

korunan Türk El yazma eserleri L.V. Dmitriyeva tarafından fişlenmiş ve katalog şeklinde 1980 ve 2002 yıllarında yayınlanmıştır. Orta Doğu 1855’de Doğu Dilleri Ana Bilim Dalı kuruldu. Kısa süre sonra 1878 V.V. Grigoryevin başkanlığında açılan Doğu Tarih Bölümüne 1896’da N.İ. Veselovskiy bölüm başkanı oldu. Aynı dönemde üç bölüm daha faaliyete başladı. Bu bölümler Sami Halkları tarihi, Ari Halkları tarihi ve Kuzey Doğu Asya Halkları Tarihi dersleri idi.

1896-1930 yılları arası Petersburg Üniversitesinde Rus Bilim Tarihinin önemli simalarından ve ilim dünyasına büyük katkılar sunan Yakın Doğu ve Orta Asya Tarihi ve Medeniyet tarihi ile özdeşmiş seçkin bir tarihçi olan Ord. Prof. Dr. V.V. Bartold, Orta Çağda adı geçen bölgenin Siyasi, Sosyal ve Kültür Tarihinin temelini oluşturacak çalışmaları yaptı. Orta Asya ve çevresinin tarihi ile ilgili dört yüzden fazla eserle bilim dünyasına katkıda bulunduğu çalışmalar vazgeçilmez kaynak niteliği taşımaktadır. Ayrıca, V.V. Bartold’un çalışmaları Rusya’da Şarkiyat araştırmalarının gelişimini ortaya koymaktadır.

7. Rusça Literatürde Doğu Bilimi –Türkoloji Çalışmaları

17. Yüzyıldan itibaren Rus bilim adamlarının Osmanlı Türkçesine ilgileri onlara bu alana dair birçok çalışmalar yapmalarını sağlamıştır. V.N. Tatişev eserinde, Türk kelimeleri başta olmak üzere, Doğu’da kullanılan sözcüklerin Rusça geniş açıklama ile birlikte hazırlamıştır. (Tatişev, V.N. ‘‘Leksikon’’, 1793, 24-25). Yine Vasiliy Tuzov’un bu konuda geniş araştırmalar yapmıştır. (Tuzov, 1769: 63). 1800 yılında Rusça yayınlanan’’ O Epose ob İğore Polku’’ (İgar, 1874, 56). Eserde çok sayıda Türkçe kelimelere yer verilmiştir. Bu alanda yapılan en kapsamlı çalışma 1817’de Rusça hazırlanan ‘‘Rus Dilinde Kullanılan Slav yan, Yunan, Latin, Alman, İtalyan, Fransız, Yahudi ve Türk Sözcüklerinin Tam Açıklanması’’ lügatidir. Eserin orijinal adı ‘‘Noviy i Polny Tolkovatel Slov Slavyanski, Latinski, Fransuzski, Jideovski i Tureçski Slov’’, Moskova, 1817. Afanasi Nikitin ‘‘ Üç Deniz Arkasına Seyahat’’ adlı eserinde kullanılan Türkçe kelimelere daha sonraları Doğu Bilimcilerinden H.D. Fren ve Y.O. Yartsov çalışmalarında geniş yer vermişlerdir. (Tatişev, 1962: 20).

17. yüzyıldan itibaren başlayan ve sağlam temeller üzerine inşa edilen Doğu Bilimi 19. Yüzyılda V.V. Radlov, V.V. Bartold, V.D. Smirnov, M. K. Kazım Bey P.S. Savelyev, V.V. Grigoryev O.N. Bötling V.V. Velyaminov Zernov, P. İ. Demezov, N.İ. İlminski, İ. N. Brezen İ. H. Budakov vd. atılan bu temeller üzerine bilimsel faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bu sayede Rus Doğu Biliminin Türkoloji alanında ilmi gelişmeler sağlanmıştır. 20. yüzyılın başlarında Sovyet İnkılabına kadar gelen süreçte Doğu Bilimi alanında yetişen önemli alimlerin bıraktıkları bilimsel çalışmalar Sovyet Doğu Bilimi alanına katkıda bulunarak bu dönemdeki gelişmelere ışık tutmuşlar. Bu alimlerden N.F. Katanov, V.V. Bartoldu, N. İ. Aşmarin, V.A. Gordlevskiy, A.Y. Krımski, S.Y. Malov V.A. Bogorodski, P.M. Melioranski, E.K. Pekarski, A.N. Samolyoviç, S.Y. Malov ve diğerlerini örnek gösterilebilir.

8. Sonuç ve Değerlendirme

Orta çağdan itibaren Avrupa’da, Doğu bilimi tarihi ile ilgili çalışmalar önem kazanarak, zamanla bilgi ve metodolojinin gelişmesi ile de orantılı olarak gelişmeye devam etmiştir. 19. yüzyıldan itibaren Batı’dan etkilenen Rusya doğu ile yakından ilgilenmeye başlamış ve burada halkların kültürel yapısı, dini ve dil diyalekti konusunda birçok araştırmalar yapılmıştır. Sonuç itibariyle, Türk- Rus ilişkilerine bakıldığında çok asırlık karşılıklı ilişkiler sonraları Türk dilli halkların Doğu Slavyan halklarından Rus, Ukrayna ve Belarus’ lar ile coğrafi konum itibariyle de kültür ve gelenek bakımından da tarihi boyu devam ettiği bilinmektedir. Bununla birlikte, Rusya’da Doğu Bilimlerine yönelik çalışmalar hakkında yapılan araştırmaların, 15. yüzyılın sonlarına doğru siyasi ve kültürel seyahatlerle temeli atılan Rus oryantalizminin 17. yüzyılın ortalarına kadar teorik çalışmalara yoğunlaştığı bilinmektedir. Ayrıca bu dönemde yapılan araştırmaların sistemli bir şekilde değil, bilim adamlarının öznel görüşleri ve şahsi gayretleri ile yaptıkları çalışmalardan oluştuğunu, bununla birlikte genellikle misyonerlik faaliyetlerinden ibaret olduğunu da söylemek mümkündür. Diğer taraftan Rusya’nın Doğu bilimine dair araştırmalara yönelmesinin başlıca nedenleri arasında Rusya coğrafyasında yaşayan Türk dilli halklar ile yakın komşuluk ilişkileri olduğu görülmektedir. Nitekim I. Petro’nun bu sebeple Doğu bilimine ilişkin özel ıslahatlar getirdiği de bilinmektedir.

Sovyet döneminde hazırlanan akademik Doğu Bilim çalışmalarından bir diğeri de Arap dili ve Edebiyatı üzerinde çalışan Rus Doğu Bilimcileri Bibliyografya Ansiklopedisidir. Rusya Bilimler Akademisinin St. Petersburg Doğu Yazmaları Enstitüsü dünyadaki en büyük el yazma eser kütüphanelerinden biri olması sebebiyle oryantalistlerin faaliyetleri sonucu ilmi değer taşıyan bilimsel yazma eserler toplanılarak bilim dünyasına sunuldu. Rusya’da yaklaşık iki asırdan beri devam eden Doğu Bilimi faaliyetleri nihayetinde Büyük Rus İnkılâbına kadar meşakkatli ve ağır bir yol kat etti. Nitekim o dönemde yapılan başarılı çalışmalar, Sovyet Doğu Biliminin temelini oluşturdu ve sonraki gelişimine de önemli katkılarda bulundu. Bu çalışmada da Rus Doğu bilimcisi A. N. Kononov’ un kaleme aldığı *Rusya’da Türk Dillerinin Öğrenilmesi Tarihi* eseri konu ile ilgili temel eserlerden biri olarak kabul edilmektedir. Yine konu ile Rusya’da yapılan diğer alan çalışmalarının da Doğu Bilimine katkı sağladığı söylenebilir.

Kaynakça

- Abdurrasulova, T. (1956). *Ислам и атеизм*, (islam ve ateizm), Kazan.
- Aksoy, N. (2020). Tahkimin rus ve türk hukuk sistemlerinde hâkimler ve hakemler açısından karşılaştırılması, Dergi isimleri italik *Selçuk üniversitesi hukuk fakültesi dergisi*, 28 (2), sayı 4 / 389-425.
- Avloiv, (1967). *Программа стения по грамматике османского языка и материалов к лексикам*, (osmanlıca gramerinin öğrenilmesine dair materyaller). Kazan.
- Barthold, W. W. (1977). *Raboti po istorii vostokovedeniya, soçineniya, ix*, (doğu bilimleri tarihi üzerine çalışmalar), Moskova.
- Belyayev, E. A. (1965). *Arabi, İslam i arabskiy halifat v rannee srednevekovye*, (orta çağın başlarında araplar ve islam halifeliği) Moskova.
- Berezin, (1862). *Описание османских турецких и татарских рукописей в библиотеках Санкт-Петербурга*, st. Petersburg kütüphanelerinde bulunan osmanlı türkçesi ve tatarca el yazma eserlerin tasviri, st. Petersburg
- Çerevskiy, (1901). VI. *Mir İslama i ego pobujdeniya*, st. Petersburg,
- Demircan, A. (2014). *Çağdaş çalışmalar ve oryantalistlerin siyere yaklaşımı*, İstanbul.
- Edward, S. (1978). *Ориентализм*, (oryantalizm), İstanbul.
- Erşahin, S. (1996). Sovyetler birliğinde kuran’a yaklaşımlar, islami araştırmalar, IX, sayı 1-2.
- Felshinskiy, İ. (1977), *Arabskaya literatura v srednie veka, nauka yayınları*, Moskova.
- Gryazneviç, P. A. (1982), *Razvitiye istoričeskogo soznaniya arabov, (vi-viii v.v), oçerki istorii arabskoy kulturi v-xv*, (arap kültür tarihin gelişim sürecine dair), Moskova.
- Эпопея Игоря Полку*, (1874), (igor polku), destanı, Moskova.
- İlminskiy, N. İ. (1885). *Opiti perelojeniya hristiyanskih verouçiteley...* (hristiyan dini öğreniminde tatar ve diğer dillerin katkısı), Kazan.
- Kartavsev, A, V. (1960). *Oçerki po istorii russkoy çerkevi*, (rus kilisesinin tarımı hakkında belgeler), Moskova.
- Kraçkovski, İ. Y. (1955). *Oçerki po istorii russkoy arabistiki*, (rus arap tarihçisinin belgeleri), Moskova.
- Kraçkovski, Çernışevski ve Sablukov, (1955). *Омбор, seçmeler*, I, Moskova.
- Krımskiy, A.E. (1912). *İstoriya arabov i arabskoy literaturı*, (arap ve arap edebiyatı tarihi), Moskova.
- Kulikova, A. M. (1986). *Vostokoveddenye v rossiskiy zakonodatelnih aktah XVII – 1917 v.* Moskova.

- Kuznetsov, Sergey, Andreyeviç (1998). *Boşoy tolkoviy slovar russkogo yazıka, (rus dilinin açıklanmalı büyük sözlüğü)*, Moskova: norint yayınevi.
- Kononov, Andrey Nikolayeviç (2006). *İстория изучения турецких языков в россии, (rusya'da türk dillerinin öğrenilmesi tarihi)*, Bakü: elm neşriyatı.
- Latinskih, (1817). *Noviy i polniy tolkovatel slov slavyanskih, fransuzskih, jideovskih i tureçskih slov*, Moskova.
- Lunin, B.V. (1979). *Средняя азия в до революционном и советском востоковедении, (sovyet inkilabı ve sovyet şarşkūnaslıđına kadar orta asya)*, Taşkent.
- Lenin, V. İ. (1897). *Произведения Ленина, Lenin'in eserleri*, с. 30 Moskova.
- Manzur, P. (1990). *İslam ve batı, denemeler, (islam ve batı)*, çev; y. comert, i. durdu, İstanbul: insan yayınları,
- Mavlyutov, R. (1974). *İslam, (İslam)* Moskova.
- Mazitova, N. A. (1981). *İстория и изучения ислам в казане в 19.в. ислам в народах востока, (19. yüzyılda doğu halklarında islam ve kazan'da islam talimi)*, Moskova.
- Malov, Yevgini, A. (1894). *Магометанский буквар, (muhammedi elfabe)*, Kazan.
- Novlyanskaya, M. G.- Filip- İogan Stralenberg (1966). *Эго робот по исследованию сибирю", (sibirya araştırmaları üzere çalışmaları)*, (basım yeri yok).
- Pokrovskiy, İ. A. (1897). *Лекции по истории римского права, чтение в осеннем семестре, киев. (roma hukuku tarihi ile ilgili güz dönemi ders notları)*, Kiev.
- Prohorov, A.M. (1967). *Большая советская энциклопедия, büyük sovyet ansiklopedisi*, Moskova.
- Tatişev, V.H. (1962). *İстория российской, (rusya tarihi)*, Moskova.
- Tuzov, V. (1769), *Podenşina, rodenşina*, Petersburg.
- Vselovskiy, (1898). *Veriler, данные*, Moskova.
- Vasilyev, K. İ. (1909). *Турецкая грамматика; османско-чагатайская сравнительная фонетика и морфология) türk grameri; osmanlı- çağatay mukayeseli fonetik ve morfoloji, (türk grameri; osmanlı- çağatay mukayeseli fonetik ve morfoloji'*, Petersburg.
- Yerasov, B. S. (1967). *İslam в истории народов востока, (doğu halkları tarihinde islam''*, Moskova.

Extended Abstract

Russia is among the countries that had played an important role in our cultural history due to the neighborhood with our country. As a matter of fact, it is seen that the 20th century spent a large part of the socialist experience and the experiences gained had a new trial period in the learning of Eastern Sciences. As a matter of fact, it is known that the 20th century had passed through a large socialist experience and the gained experiences stimulated a new trial period in the learning of Eastern Sciences. It is known that Turkic peoples living in this region, due to their geographical location, do not have enough information about their own cultural values - religion, language, history, due to the conditions of the regime they are in. As we know that Turkic peoples living in this region, didn't have enough information about their own cultural values, such as religion, language, history, due to their geographical location and the conditions of the regime they were in. For this reason, Russian scientists are trying to change the language structures of the Turkic peoples that are suitable for their languages and religious beliefs and to reveal these differences with their studies on the new human and social structure. It is seen that the first written records in the field of oriental science started during the travels of Eastern researchers to India from the 15th century. As a matter of fact, in such academic studies on the subject, the views and approaches of Orientalists are mostly evaluated using descriptive methods. On the other hand, during the visit of I. Petlin to China in 1618, the Russian ambassadors F. İ. Baykova and N. G. Spafarya recorded information about oriental sciences. In addition, the Orthodox Church has important activities in many fields and it can be said that it contributed to the structuring and dissemination of Russian Oriental Studies. As a matter of fact, it is also known that the Orthodox Church sent missionaries to Eastern countries even to Africa and Ethiopia for the purpose of preaching Christianity and continued important studies. Especially the missionaries of the Russian Orthodox church went to the region to prevent the spread of Chinese Buddhism and it is among the historical data that they built the first Orthodox church here in Beijing in 1689.

The reformer of the Russian empire, Peter I, has its roots in the rich civilization of the Kievan Rus state and played an important role in the development of the history of civilization. Even at the beginning of the Tsarist period, Peter I saw that it was an essential need to learn the eastern culture and languages, where the future of Russia was dependent on the east in terms of geographical location. On July 18, 1700, Peter I signed an edict on this subject, which can be considered the date of the beginning of Russian-Oriental science. According to the edict, the country's intelligent youth were sent east to China, Japan, and Mongolia to encourage language learning. At the same time, this edict can be considered the first official state law for the training of specialists in oriental languages. Peter I in the history of Near East politics, especially during the Prut campaign of 1711, he used Turkish, Arabic and Persian languages and it was seen that there was a need for those who knew the culture and traditions of their peoples.

The work called "Universal Manifesto" mentioned in this declaration was translated into Turkish and Tatar languages and started to spread among the Crimean Tatars. It is probably the same Universals prepared and translated in Moscow, written on copper plates at the Sinob printing house in Moscow. Another academic study of Oriental Studies prepared during the Soviet period is the Bibliographic Encyclopedia of Russian Orientalists working on Arabic language and literature. Since the Petersburg Oriental Manuscripts Institute of the Russian Academy of Sciences is one of the largest manuscript libraries in the world, scientific manuscripts with scientific value were collected as a result of the activities of orientalists and presented to the scientific world. Oriental studies in Russia, which continued for nearly two centuries, were grueling until the Great Russian Revolution and it has come a long way. However, successful studies carried out at that time formed the basis of Soviet Oriental Studies and made significant contributions to its further development. In this study, Russian Orientalist A.N. History of Learning Turkic Languages in Russia by Kononov, it is regarded as one of the main works on the subject. Again, it can be said that other field studies conducted in Russia on this subject also contributed to the Science of the Orient.